

**O'QUVCHILARGA O'Z MILLIY QADRIYATLARI, TARIXI, ADABIYOTI, VA
MA'NVIY-MA'RIFAT TIZIMLARI HAQIDA TUSHUNCHA BERISH**

Ernazarova Sayyora Rayimqulovna

"Ma'rifat" targ'ibotchilar jamiyati a'zosi

Annotatsiya: Ushbu maqolada qadriyatlar xalqimizning bebaho boyligi sifatida madaniy-ma'rifiy hodisalar, urf-odatlar, an'analar zamirida inson qadr-qimmatining oshishiga xizmat qilishi, oilada bolaga salomlashishdan tortib to'g'ri ovqatlanish, kiyinish, kattalar va tengdoshlar bilan o'zaro muloqot, jamoatchilik ichida o'zini tutish singari ma'naviy-ma'rifiy, yurish-turish bilan bog'liq ham milliy, ham umuminsoniy qadriyatlar singdirib borilishi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: milliy qadriyatlar, oila, farzand tarbiyasi, qadriyat, psixologiya, jamiyat, ma'naviyat, oila instituti.

Kirish. Bola o'zini anglash sari qadam qo'rganidan tevarak-atrofnii, yaqinlarini, unga g'amxo'rlik qilayotgan ota-onalarini tanishni va ularning xatti-harakatlariga taqlid qilish va o'zlashtirishni boshlaydi. O'zbek oilalariga xos bo'lgan mehnatsevarlik, sadoqat, samimiyat, ishonch, vatanni sevmqlik, adolat, poklik, to'g'rilik singari fazilatlar shaxsiy namuna sifatida ota-onadan farzandga bevosita singdiriladi. Urf-odat va an'analarimiz, madaniyatimizdan bahramand bo'lgan o'g'il-qizlarimizning hayot tarziga yoshliklaridan ota-onalariga ko'mak berish, so'ngra esa o'z oilalari uchun qayg'urish hissi singib boradi.

Oilada farzand tarbiyasida nafaqat ota va ona, balki bobo va buvilarning ham o'rni haqida ham unutmazlik kerak. O'zbek oilalarida istiqomat qilayotgan keksa avlod vakillariga ko'rsatilayotgan ehtirom zamirida pir-u badavlat onaxonlar-u otaxonlarimizni e'zozlash, ularning o'gitlari, pand-nasihatlariga amal qilish, keksaygan chog'larida tayanch bo'la olish singari qadriyatlar mavjud. Dasturxon atrofidagi yig'inlarda keksa avlod vakillari tomonidan xalqimizning nodir ijod namunalari maqol, matallar, rivoyatlar-u hikmatlar orqali turli xil maishiy masalalar va muammolarga yechimlar ko'rsatiladi. Keksaygan ota-onalarga kiyim yoki pul emas, balki oila a'zolarining shirin so'zi va tasallisi, ruhiy daldasidan, e'tiboridan ortiqroq narsaning o'zi yo'q. Keksalarga ko'rsatilayotgan mehr-oqibat va muruvvat oiladagi uchinchi avlod vakillariga o'z ota-onalarining qarilik gashtini osoyishtalik va baxtiyorlikda o'tkazishlarini ta'minlaydi. Zero, har birimiz kamolga yetkazgan va mislsiz muhabbat, beminat non-tuzi bilan siylagan volida-yu padarimiz oldida bir umr qazdormiz.

Buyuk ajdodimiz, yengilmas sarkarda Sohibqiron Amir Temur xonadonida o'rnatilgan tartibga asosan, shahzodalar tarbiyasi ularning onalari zimmasida emas, balki buvi-bobolari zimmasida bo'lgan. Bo'lg'usi olim Mirzo Ulug'bekning onasi Gavharshodbegim hayot bo'lsalar-da, uning oilaviy tarbiyasi bilan Saroymulxonim shug'ullanib kelgani tarixiy manbalarda keltirilgan. Amir Temur, o'z navbatida, bobo sifatida Mirzo Ulug'bekning harbiy ish, davlatni idora qilish, ilm egallash borasidagi tarbiyasiga alohida e'tibor qaratadi. Natijada Mirzo Ulug'bek ma'rifatparvar davlat arbobi, butun dunyoga mashhur olim, yetuk falakiyotshunos bo'lib yetishadi.

Keksalarning ibratli hayot yo'li, o'gitlari, yillar silsilasida toblangan chuqur hayotiy tajribasi yoshlarimizning o'z yo'lini to'g'ri tanlay olishida asrlar davomida mayoq vazifasini o'tab kelmoqda.

Afsuski, hozirgi paytda oilada, farzand tarbiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish bilan bog'liq ko'plab qiyinchiliklar, muammolar yuzaga kelmoqda. Aksariyat oilalarda bugungi kunda oila a'zolarining bir-biridan tobora uzoqlashishi va begonalashuvining guvohi bo'lamiz. Zamonaviy oila qiyofasi – har bir oila a'zosi televizor oldida soatlab band bo'lib qolayotgan yoki qo'lida uyali aloqa vositasi bilan o'z hududiga berkinib olishi, o'zaro sovuq munosabatlar, turli avlod vakillarining go'yo bir-birini tushunmayotgani singari

tasvirlarda namoyon bo'lmoqda. Ba'zi oilalarda ota-ona ertalabdan kechgacha ro'zg'or tashvishida jamiyatning turli jabhalarida ish bilan band bo'ladi, ayrimlari maqsadsiz ko'chako'yda yuradi va uyda bo'lgan vaqtlarida ham o'z ishlari bilan ovora bo'lib farzandlariga deyarli vaqt ajrata olmaydi. Tashqi ko'rinishdan agar "oila" deb atash mumkin bo'lsa, bu dargohda oila ahlini shunchaki bir boshpana bog'lab turadi, xolos. Deyarli bir-birini tushunmaydigan, samimiy suhbatlar olib borish o'rnini sovuqqina ijtimoiy, zaruriy savol-javoblar bilan yakun topuvchi dialoglar egallamoqda. To'g'ri, biz axborot texnologiyalari asrida yashayapmiz. Shuni unutmashimiz lozimki, oiladagi bu kabi sovuq munosabatlar farzandlarimizni qo'sh-qo'llab yot oqimlar-u, begona madaniyatlar ta'siriga tushib qolishlariga turtki bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, oilalarda sog'lom ma'naviy, axloqiy muhit hukmron ekan – jamiyat mustahkam bo'ladi, mustahkam jamiyatda esa tinchlik, farovonlik, osoyishtalik va to'kinlikning barqarorligi ta'minlanadi. Jamiyatimizning osoyishtaligi va barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shish esa har bir vatandoshimizning vazifasidir.

Axborotlashgan dunyoda mislsiz ilmiy kashfiyotlar, ulkan texnikaviy imkoniyatlar, universal texnologiyalar, axborot tarqatishning globallashuvi jarayoni kuchaymoqda. Bu ijobiy holat bo'lib, uning natijasida odamlarning tasavvur dunyosi, ong va tafakkuri o'zgaradi. Ammo, shu bilan birga, u yosh avlodning ma'lum qismida an'anaviy qadriyatdan, axloq-odobdan uzoqlashish holatlarini vujudga keltiradi. Zero, mustaqillikka erishganimizdan keyin xalqimizning o'z yurti, madaniyati, qadriyatlari tarixini anglashga qiziqishi kuchaydi. O'zbek xalqi asrlar davomida shakllantirib va rivojlantirib kelgan milliy qadriyatlari bugungi kunda ijtimoiy hayotimizning barcha sohalarini keng qamrab oldi. Buning natijasida xalqimiz yaratgan o'zbekona qadriyatlar rang-barang va beqiyosdir.

Qadriyat kishilar tafakkuriga singib, ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan moddiy va ma'naviy boyliklardan iborat inson ma'naviy kamoloti sarchashmalaridan biri bo'lib, u tufayli jamiyat ravnaq topadi, fuqarolarning baxt-saodat haqidagi orzu-umidlari ro'yobga chiqadi. Qadriyatlar turli xalqlarning madaniyati, turmush tarzi, mehnat faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari, e'tiqodi, psixologiyasi, diniy qarashlari, milliy manfaatlari, mafkurasi bilan bevosita bog'liq. Bu esa qadriyatlar milliy, mintaqaviy qiyofa kasb etishiga sabab bo'ladi. Shuning uchun turli xalqlarda qadriyatlarga, ularni belgilash mezonlariga yondashish, ularga amal qilish darajasi ham aynan bir xil bo'lmaydi. Qadriyatlarning milliy jihatlari ana shu tariqa shakllanadi.

Har bir millat o'z qadriyatlarining nafaqat yaratuvchisi, balki asrab-avaylovchisi va kelajak avlodlarga yetkazuvchisi hamdir. Milliy qadriyatlarining saqlanishi uchun har bir millatning o'zi mas'uldir. Ushbu mas'ullik milliy rivojlanish jarayonida shakllangan ma'naviy burchning alohida shaxslarga emas, butun millatga xos namoyon bo'lishini anglatadi. Hatto mustamlakachilik sharoitida yashagan xalqlarda ham milliy qadriyatlar butunlay yo'qolib ketmaydi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda oilalar mustahkamligini ta'minlash, ayniqsa, oilaviy ajralishlarning oldini olish va yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash borasidagi ishlarni tamomila yangi bosqichga ko'tarish muhim yo'nalishlardan biri sifatida qarab kelinmoqda. Zotan, oilada qadriyatlar ulug'lanib tarbiyalanayotgan oilalarning farzandlari mustahkam oila bunyodkorlari va jamiyatimiz egalari.

Davlat statistika Qo'mitasining ma'lumotiga ko'ra, 2021-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, O'zbekistonda 8 871 412 ta oila yashamoqda. Eng ko'p oilalar yashayotgan viloyatlar Farg'ona viloyati bo'lib, u yerda 1 023 042 ta, Samarqand viloyatida 935 265 ta oila.

Davlatimiz rahbari tashabbusi bilan tashkil etilgan Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi oldiga qo'yilgan asosiy vazifalardan biri yurtimizda oilalar mustahkamligini ta'minlash, oila institutining tarixiy ildizlarini yuzaga chiqarish, oilaviy qadriyatlarni rivojlantirishdan iborat. Shu ma'noda o'tgan davr mobaynida davlatimiz tomonidan yurtimizdagi oilalar, ayniqsa, katta hayot ostonasiga endi qadam qo'yayotgan yosh oilalar

mustahkamligi, ularning jamiyatning bir bo‘lagi sifatida mustaqil shakllanib borishiga alohida e‘tibor qaratilmoqda.

Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma‘naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmonida soha rivojini, xususan, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, zamonaviy namunali oilani shakllantirish, uning ma‘naviy-axloqiy negizlari va an‘anaviy oilaviy qadriyatlarini mustahkamlash bo‘yicha maqsadli ishlarni olib borish asosiy vazifalardan biri etib belgilangan.

Shu munosabat bilan mazkur farmon asosida “Mahalla va oila” ilmiy-tadqiqot instituti tashkil etildi. Shuningdek, oilani mustahkamlash, onalik va bolalikni muhofaza qilish, ayollarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga ko‘maklashish maqsadida 9251 ta mahallalarda “Oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash komissiyasi” tashkil etildi. Komissiyalar tarkibiga 45 810 nafar faollar tarbiyaviy ta‘sir o‘tkaza oladigan 7 654 nafar psixolog, 7 154 nafar otinoyi va imom-xatiblar, 11 230 nafar nuroniy onaxon va otaxonlar, 19 772 nafar jamoatchi faollar jalb qilindi. Farmonning “Yo‘l xaritasi” asosida o‘tkazilgan “Ibratli oila” tanlovining mahallalararo, tuman (shahar) hamda viloyat bosqichlarida jami 23 941 ta oila ishtirok etdi.

“Oilaviy munosabatlarni mustahkamlash va inson hayotida oilaning o‘rnini yanada oshirish” yuzasidan nuroniy otaxonlar, onaxonlar va faol xotin-qizlarning O‘zbekiston yoshlariga Murojaati qabul qilindi. Har bir mahallada Shanba kuni “Ahil oila kuni” deb e‘lon qilindi. Oilada qadriyatlar ustuvorligi ma‘naviy-axloqiy muhit barqarorligining ta‘minlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, keksalarning o‘z tajribalari asosidagi pand-nasihatlar, ularning erishgan yutuqlari farzandlar va nabiralarning keng dunyoqarashli, irodali va mard jasur bo‘lib yetishishida, milliy iftixor, milliy g‘urur, ertangi kunga ishonch tuyg‘ularining shakllanishida beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Oilaviy ajralishlar bo‘yicha statistika ma‘lumotlariga e‘tibor qaratadigan bo‘lsak, 2021-yil avgust holatiga ko‘ra, Respublika bo‘yicha 25687 ta oilaviy ajralishlar bo‘lib, shundan yosh oilalar o‘rtasida bu ko‘rsatkich 7603 tani tashkil etadi. Ushbu oilalardagi voyaga yetmagan bolalar soni 17426 ta. Yarashtirilgan oilalar soni 17466 ta.

Bugungi kunda oilaviy ajralishlarning turli xil sabablari bor, xususan:

- tomonlarning o‘z huquq va burchlarini to‘la anglamasligi;
- oilada moddiy yetishmovchilik;
- uy-joy bilan bog‘liq muammolar;
- oilaviy munosabatlarga qaynona-qaynota va boshqa qarindoshlarning noo‘rin aralashuvi;
- er yoki xotinning zararli odatlarga (ichkilik, giyohvandlik va h.k.) ruju qo‘ygani;
- oila budjetining to‘g‘ri shakllantirmagani oqibatida paydo bo‘layotgan turli iqtisodiy muammolar; – migratsiya bilan bog‘liq muammolar; – farzandsizlik va h.k.

Shuningdek, yangi oila qurayotgan ko‘plab yoshlarimiz orasida oilaviy qadriyatlar, reproduktiv salomatlikni asrash borasidagi bilimlarning yetishmasligi ko‘plab ko‘ngilsiz holatlarni keltirib chiqarmoqda.

Shu munosabat bilan, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, oilalarni mustahkamlash, oilaviy qadriyatlarni saqlash va oilalardagi ijtimoiy-ma‘naviy muhitni sog‘lomlashtirish borasida yangi tizim joriy qilindi.

2020-yil 31-dekabr kuni “Oila institutini yanada rivojlantirish va yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi VM-820-son qarori e‘lon qilindi. Ushbu Qaror asosida Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi tomonidan Respublikaning 206 ta tuman (shahar)larida “Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash markazlari” tashkil etilgan bo‘lib, ularda quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha o‘quv kurslari olib borilmoqda:

- oilaviy hayot psixologiyasi;

- oila iqtisodi va budjeti;
- reprodktiv salomatlik asoslari;
- ma'naviy axloqiy qadriyatlar;
- oilalarda sog'lom ma'naviy-axloqiy muhitni yaratish;– ibratli ota-ona bo'lish ko'nikmalarini shakllantirish.

Xulosa. Oilaviy qadriyatlar tarixiy sinovlarga bardosh bergan, xalqimizning milliy manfaatlarini o'zida mujassamlashtirgan, zamonaviy taraqqiyot talablariga to'la javob bera oladigan, asrlar o'tgani sayin qadrdimmati yanada oshib, sayqallanib boradigan g'oyalardir. Dunyodagi har bir xalq o'z qadriyatlariga suyanib ularga amal qilib, asrab-avaylab yashar ekan, oilada bunday vazifani ado etishda ayollarning alohida o'rni bor. Zero, oila kishi tafakkuri, ma'naviyati shakllanadigan, uning jamiyatdagi o'rnini belgilaydigan, xalq qadriyatlarini asrab-avaylaydigan tabarruk maskan, muhim ijtimoiy institutdir. Har qanday mamlakat hayotida yuz beradigan ijobiy o'zgarish, demokratik jarayonlar samarasi, ezgu umidlar, avvalo, oilalarda namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M.Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. –Toshkent, O'zbekiston, 2016.-56 b.
2. Mirziyoyev Sh.M.Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent, O'zbekiston,2016.-488 b.
3. Mirziyoyev Sh.M.Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash va xalq farovonligining garovi. - Toshkent, O'zbekiston, 2016.
4. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.- Toshkent, O'zbekiston, -2017.- 104 b.
5. Karimov. I.A. O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura.-Toshkent, O'zbekiston, 1996.
6. Karimov I.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepeiyasi.-T.: O'zbekiston, 2010-36 b.
7. Karimov I.A.. Barkomol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. -Toshkent,1997-yil.
8. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. -T.: Ma'naviyat, 2008
- 9.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.–T.: O'zbekiston, 2014.-46 b.
10. Avloniy A.Turkiy guliston yoxudaxloq.-Toshkent: O'qituvchi, 1992.
11. Abdullayev M. va boshqalar. Mustaqillik: Izohli ilmiyomabop lug'at.-Toshkent: Sharq, 1998. -279-320 b.
12. Erkayev.Ma'naviyat-millatnishopi.Toshkent: Ma'naviyat, 1997.
13. Ibragimov B. Yoshlar tarbiyasining dolzarb masalalari.- T., 2009